

MARKO MILJANOV
NEŠTO O BRATONOŽIĆIMA

Ranije sam, po narodnije' dokaza o Kućima i o drugijema zabjeležio po nešto, a o Bratonožićima sad je na red da što pomenem što se u narod o njima čuje i govori, a to je da su od Grgura, sina Đurđa Despotovića, kojega je car turski oslijepio. Ali jasnoga dokaza nema, do samo narodna priča govori da je Brato od Grgura, više se ne zna; tek se zna da su Bratonožići od Brata, koji je ima sina Nika, a Niko je ima sina Laza, a Lazo Vučetu, a Vučete Bala, a Bale Radolju, a Radonja Stanoja, a Stanoje Peja, a Pejo Otaša, a Otaš Prema, a Premo Đeku, a Đeka Dmitra, a Dmitar Sura, a Suro Miletu, a Mileta Pauia, kojega sad evo živa kod mene.

Ali ja, pošto se ne mogu upuštat' u opštirno opišivanje Bratonožića, no samo da im pomenem što god događaja koji su se među njima događali. I to ću početi od Stanoja Radonjina i Peja Stanojeva, u njino vrijeme što su Turci čiljeli. To je poznato i da ne govorim o njemu, samo da kažem slučajno prijateljstvo Bratonožića s carem turskijem. Evo kako je bilo.

Jedni Turci, koji su carskijem poslom odili po carevini, došli su od Kolašina preko Lijeve Rijeke i Brskuta; na vodu su našli kćer Stanoja Radonjina, đe poji svoje ovce. Turci se zagledaju u đevojku da bi valjala za cara, ufateju i povedu caru u Stambol, i kazaše mu đevojku, da im se dopala za njega. Izvedoše ju pred cara, a on ju pita: ko je i oklen je? Ona se uvrže da je nijema i da ne umije (zborit), i ne moga ju car, ni oni koji su je doveli, nagnat' da progovori. Nadala se da te ju vrnug kad vide da ne umije progovorit. Car naredi te ju zatvoriše samu u kamaru, a postavi stražu tajno da sluša hoće li progovorit' što god. Tu su joj jelo donosili; drugi ju nije ko gleda. Poslije nekoliko dana, ona je počela tužet' ovako:

"Željo moja. oče Stanoje!
Željo brate Pejo!
Željo striko Vujo!"

Pa nastavi:

"O Brskutu. moj svileni skutu!
Vjetarniče, moje živovanje!
O Verušo, gubikozja dušo!" itd.

Slušači carevi zapišu njene riječi, te javiše kako progovori lijepa kaduna. Car izvede djevojku. Pita ju - ona nijema ka prijed, doklen joj pročitaše riječi koje je govorila. Opa proplače i protovori: kaza oklen je i koga ima.

Car pošalje u Bratonožiće Stanoju, Peju i Vuju, da dođu i dovedu trideset Bratonožića kod cara, đe će i svoju djevojku nač'.

I tako Stanoje s rečenijema dođe kod cara. Ostala je priča da je pita car djevojku: kakvi su njen brat i roditelj, a ona je rekla: "Kad ih vidiš, iz svoga ćeš se stola podić'". Car joj se poruga i ona se zacrvni od careva podsmijeha. Bratonožići, kad su došli u Stambol, ulazeći na vrata od grada, Pejo Stanojev, jašući na konja, opre se u u bakračlije, pa budući visoka rasta. pruži ruku s konja, udari rukom više vrata. Caru kazaše. On se diže na poge da ih vidi. Bratonoškoj odivi-carici ovo dade priliku da se osveti i reče:

- Kazala sam ti, gospodaru, da ćeš se sa prijestola dić' da vidiš moga oca, strica i moga brata. kad te doć'.

I ta je priča u narod ostala: kako je car naredio te se u kami više vrata izrezala ruka Peja Stanojeva, onamo đe je rukom s konja dofatio, đe se i sad taj potpis ruke Pejove nahodi. Ali, za drugo se bolje zna: da je Peja car metnuo za vojvodu, te je sudio i harač kupio od Skadarskoga blata do Lešnice preko Koma, i da im je car dva pisma, jedno Peju, a jedno Vuju, da ne daju caru harač: a vratili su se Bratonožići s velikijem darovima i carskom vlasti. Pejovo pismo od cara izgorelo je u Pejovu kuću, koja mu se ne kteći zaždila. A pismo drugo, što ga je car Vuju da, evo ga i sad u selo Kisjelicu, đe se prezivaju Vujovijem imenom - Vujovići. Bilo je pismo u kuću Milovana Radojeva, ama čujem da im ga skoro uzima Nikola Đokov, oficir redovne vojske na Cetinje. Ne znam je li mu ga vrnuo, ali je i sad kod njega, tek pričaju da ga ne umiju pročitat' da znaju što u njega piše.

Ali, kako mu drago, no vojvoda Pejo Stanojev, pošto je iskraj cara doša, sudio je ka gospodar od zemlje koju mu je car da, ka što je prijed rečeno. Kupio je harač od Skadarskog blata do Lešnice. Govori se da je taj harač za sebe uzima, a ne da je on njega caru dava. On je zapovijeda Zetom i Brdima i jednijem dijelom Arbanije. Na vojsku ih je kreta đe mu je potreba bila. Jednom je Vasojeviće - Ljevorečane pohara za osvetu svoga strica Vuja, kojega mu ubi Vasojević, isti zet Vujov. Evo kako je to bilo.

Vujo je otiša u svoje kćere i zeta, u Lijevu Rijeku, na njino krsno ime sv. Aleksandra, đe je došlo još gosti u Vujova zeta i kćere. Vujov zet služio je gostima rakiju. Po običaju, za mezu s rakijom bile su razrezane jabuke, koje je Brajotić, zet Vujov, nožem ubada i gostima s vra noža komatiće jabuke redom dava. Vujo prekori svoga zeta, govoreći

mu da nije pošteno ni pobožno na krsno ime davat ljudima jelo s vrh noža! Vujov zet za tu riječ istijem nožem ubode ga u usta, dok mu za vrat probije, te pane mrtav. Zato je Pejo Stanojev skupio vojsku od Zete, Brda, nekoliko Crne Gore i Albanije. Udari na Vasojeviće, pohara i opali svu Lijevu Rijeku, raščera narod. Što ne pobiše, to uteče do Peći i Šumadije; poslije se neki vrnuše. Tako je Vujo poginuo i Vasojevići ga platili.

Pejo je ima četiri sina: Otaša, Toška, Matijaša i Stanišu, od kojije' se prozivaju bracva. Toškovići se zovu po Tošku; Otaševiči po njegovom sinu Premu - Premići; od Staniše - Stanišiči, a od Matijaša prozivaju se, po njegovom sinu Paviću - Pavićeviči.

Sad evo da kažem slučaj koji se dogodio s Matijašem Pejovijem. On je skupio šezdeset Bratonožića i otiša u četvrtu, ka što su obično 'odili oni i drugi. O njima je priča u narod - o njinoj pogibiji - ovakva:

Žmiro Seoštičanin stajao je u malorečke stijene kod svojijeh dvadeset brava. No jednu noć čuje graju u visoke stijene i lelek s kukanjem za Matijašem i svijema po imenu koji su otišli: na red ih izbroje u kukanje.

Žmirova žena ujutro donese brašnjenik u pećinu, đe nađe brave, a njega nema. Ona ga zovne i on se odazove iz dubine pećine. Pita ga: "A što si se skrio tamo?" On dođe i kaza joj kako su kukali đavoli u Malu Rijeku, no je li Matijaš doma? Ona mu kaza da je prijed nekoliko otiša s nekoliko družine i svak se čudi što ih nema, i kaza mu družinu koji su šnjim. On joj reče: "Boga mi je svakojeg noćas pomenuo, po imenu ih kuka i mislim da su svi poginuli".

Tako je bilo. Matijašu s družinom ne znade se smrti ni života, koliko da padoše u jamu. Ne priča se na ove strane da se je tako đe drugo dogodilo, da se izgubi šezdeset ljudi, da im se grob ne zna. U Matijaša je ostala žena koja je šnjim bila po godine i udala se na selo Bezjovo tek je Matijaš nesta i rodila je dijete malo prijed, kako se moglo sumjat da je Matijaševo. Premo Otašev, Matijašev bratanić, zatraži dijete kao Matijaševo. Bezjovci ga ne dadoše, a Bratonožići ga ne ostaviše. I tako se pognaše sudeći za tri godine, doklen dođe da se gvoždem i oružem presude. No Premo Otašev reče Kućima i Bratonožićima: da se ne kolju, no da poslušaju jedan način njegove presude. Oni pristaše da ga slušaju i on naredi presudu ovakvu: Metnu ljude u red, jednoga do drugoga u kolo, ka u guvno, a na sred prostora, koji je kolo među ljudima, metnu malo dijete; pa skide kapu i pomoli se Bogu govoreći: "Dijete, čije si neka te svemogućí Bog njemu uputi, i kome dođeš neka njegovo bidneš!" Vojska je vikala: "Amin!"

Premo sjede ka ostali. Dijete bavrljalo između ljudi i onolike vike, pa odjednom upravi, te Premu na koljenu, obište ručicama za njega. Onda ga svi Premu čestitaše, i Bratonožići dijete ponesoše bez boljoglave, koje je poslije bilo oglašeni junak Pavić Matijašev, od kojega se sad naziva bratvo Pavićevići, na Pelev Brijeg, selo u Bratonožiće.

Viđeli smo kako je Peju Stanojevu turski car dao vlast, te je sudio rečenom zemljom, nešto s više vlasti no vojvoda ali koji paša, no ka neki mali vladalac; s toga je moga u pomenuti narod ne samo harač uzimat no ih i na vojsku dizat' po svojoj volji, ka što smo prijed viđeli na Vasojeviće, te se je narod vasojevički poslije sedam godina doma počeo vraćat'. Po tome se i vidi Pejova vladalačka veličina, jer druga plemena: brcka, crnogorska i arbanaška, koja su se klala među sobom, nijesu jedno drugo mogla izagnat' iz svoga mjesta, ka što je Pejo Vasojeviće koji su mlogo viši broj od Bratonožića. A i lično se je na Peja moglo poznat', pri svemu što je bio dobar i pametan čojek, da je sebe nešto visoke i sebične vladalačke visine debele drža i neumoljiv biva.

Evo još jedan slučaj o pogibiji njegova oca; da kažem, kako je slučajno poginuo i Pejo se za njega mirio.

Pejo, kad je bio vakat, da se godišnji harač kupi po narodu. 'odio je na daljna mjesta, sam sa svojim ljudima, i harač uzima; a stare ljude. koji ne mogu na daleko 'odit', sla je na bližnja mjesta sa svojim ocem Stanojem, te su harač kupili.

Tako, jedne godine, Stanoje s družinom kupio je po Bratonožićima. Šnjim je bio i njegov brat od strica. Janko Jovanov. Kad su došli u selo Klopot, kod jedne stare babe, koja je rekla; da im nema što za harač dat', oni su smijući se, tražili proz praznu kuću i za gredom, pod tavan od kuće, nađu jedan komadić začađane i zarđane male puške, kojom su, rugajući se, omicali da pukne, najprije u zemlju, a poslije jedan drugome u čelo, da provaju koji će održat' da ne trepne okom, kad puška u čelo vršti. I pošto se tako na promjenu obidoše. računajući ko je manje ali više trepnuo, uze provat' Janko Stanoju, svome bratu od strica, 'oće li trepnut' kad mu u čelo omakne. No puška zagrmi ka tom i ubi Stanoja posred čela. Janko je znava da kod Peja molba ne pomaga, no se mora ginut. Ostavi kuću i familiju. pa uteče. Krio se kroz tursku zemlju za sedam godina bojeći se da ga Pejo i tamo ne nađe.

Takve su događaje ljudi svoji 'odili i mirili. Ali Peju ko da smije o tome pomenut'? No, kad se napuni sedam godina, Janku se učini da je bolje jednom poginut', no se ovako krit' i skitat, te, u oči sv. Nikole, dođe po noći u Bratonožiće i primače se kući Pejovoj, koja je bila puna gosti, u Peja na krsno ime, Janko iza kuće bači kamen na kuću i učinje znak da jest netko. Pejo čuje i reče ženi svojoj:

"Izlježi, eto netko, pa ga je stra' ili sram, no ga dovedi u kuću, ko je da je".

Žena izlježe, nađe Janka, koji joj reče:

- "Idi u kuću i ne kaži da si koga videla".

Žena se vrnu i reče da nema nikoga. Janko opet bači kamen na kuću, ka prijed. Pejo opet ženi ka prijed:

- "Dovedi nepoznatoga u kuću!"

Žena izlježe, a Janko joj reče:

- "Idi u kuću još jednom. pa trećom dođi".

Žena ulježe u kuću i reče: "Nema nikoga".

Janko bači i treći kamen. Pejo ijetko ia ženu:

- "Izlazi! Evo netko!"

Žena reče: - "Ja ga ne na'odim!"

Pejo pridade riječ i reče:

- "Koji si to što zoveš kamenom na kuću? Ulazi, ne boj se. da ti je Božja vjera, ako si i Janko Jovanov koji mi je oca ubio!"

Onadar Pejova žena iskoči iz kuće kod Janka, te mu sveza ruke za pleća, a nož za vrat, po tadašnjem običaju, s tijekom više da bi Pejovu jarost umekšala, pa ulježe žena, a Janko za njom među goste. Svak se iznenadi, a Pejo ka pomamljen od čuda, gledajući pred sobom Janka đe je čelom na zemlju panuo pred Pejove noge, a po drugoj gleda na svoju sablju koja mu je na direkku obješena stajala. Sve u kuću onijemilo. Ne smije se samovoljnome Peju riječ progovoriti' što se bi drugome progovarala. No Pejova žena reče:

- "A što razmišljat i na sablju gledaš? Zar si prega da s krvlju hrišćanskom krsno ime proslaviš?!" I još mu je govorila riječi koje su Peja ka grom probijale.

I kako bi da bi... Pejo Janka ne posječe, tek mu naredi da skupi devedeset kmetova koji će suditi da mu oca parama miri: koliko ti kmetovi osude da Janko da, a Pejo da uzme, Janko je mora dovest' devedeset kmetova od Brda i Crne Gore i Arbanije. po tadašnjem običaju, i ako nijesu toliki broj kmetova drugi kupili, no dvanaest, ali dvadeset i četiri, No svi ovi kmetovi pe smiju izreć' presudu, bojeći se da im neće Pejo pristat. Pejo im je govorio češće što traju toliko dana? A ovi mu odgovorili: "Sad ćemo, sad ćemo".

Peju se već dosadi i reče im ostro da je to lasno presudit': "Koji kmet ne valja hiljadu, taj bolje da nije živ!", pa ojde iskraj kmetova, koji rekoše: "On sam presudi!"

Tako potvrdiše da Janko da, a Pejo da primi devedeset hiljada. I Janko dade sve svoje što je ima u šezdeset hiljada, a trideset hiljada ostade dužan, jer nemaše već ništa, do još jednu kljusu u koju se divine fataju. Nju mu ne uze Pejo ni kmetovi, no ju najprvu noć Janko mora zapet, dako mu se ufati zec ali drugo, što bi moga familiji za ručak donijet', jer se na drugo nije moga nadat'. No Janko ujutru ne nađe u kljusu ufaćena zeca, no kunicu, kojoj su Turci u to vrijeme skupo kožu plaćali, te je Janko za te novce moga familiji kupit' više ručaka i večera.

I tako Jankova kljusa svako jutro osvitaše puna lova, koje ja neću ovđe bjeležit, kako to narod nabraja da je Janku okrenula sreća, te se obogatio najprije lovom u kljusu, a poslije da je i pare naša pri putu zakopane kod Bušat ubla, kudijen se i sad ide niz Bratonožiće.

Ali, za to neka on zna. A za ovo drugo svi znamo: da su Klopoćani, njegovi potomci, imatnji bolje no Pejovi potomci. Zato se i pazi u narod, te se govori da ga ne može dat ni uzet' niko bez Boga "ka što ga ni Pejo Janku ne uze", no se Janko obogati zaista ka (iko) u ove gore. Samo je malo čudnovato, pošto se Janko obogatio, što mu nije uzeo one trideset hiljada. koje smo prije videli da mu je dužan za oca osta: a i to se zna: da mu nije dava, no ima i sad starije' Pejonića koji vele: "Ostaće ni u Klopoćana nenaplaćene trideset hiljada za Stanoja Radonjina".

Jednu riječ kaluđera Ilije o Bratonožićima, koju nijesam prijed pomenuo, evo sad da ju pomenem i rečem. Kaluđer Ilija bio je s Meduna, Popović. U njegovo vrijeme malo je bilo sveštenika u naše krajeve. koji su narod ispovjeđivali i pričeščivali, no su Kuči, Piperi i Bratonožići - sva tri plemena - 'odili na Dugu, u manastir, kaluđeru Iliji na pričešće. I tako, na jedan velji četvrtak, započinu govor po svome običaju, da pofale i uzdižu svaki svoje stare: či' su bili bolji i ko je od boljega soja. Ne mogući se pogodit, ostave da riješi kaluđer Ilija, koji je veliko poštovanje u narod ima i svaki ga je vjerova. On je ovako kaza Drekalovićima: da su od boljega soja Bratonožići no Drekalovići, koji su od Đura Despotovića, koji je od boljega soja od Kastriota. I reka je da ima istorija za Kuče i Bratonožiće koja kažuje da su jedni od Kastriota, a jedni od Despota; ali se ta istorija izgubila.

Ova riječ kaluđera Ilije više daje misliti da ima nešto od onoga za Bratonožiće, da su od Despota, no od svega drugoga što se o tome čuje i istini približuje. Zasad se više ne zna. Ako se istorija ta, ali kakva, ne nađe - neće se ni znat' po ovome što se dosad za to znalo.